

Nederlands voedselbeleid voor een veerkrachtig voedselsysteem

Bijdrage van het Louis Bolk Instituut aan het Rondetafelgesprek Nederlands voedselbeleid van de vaste Commissie voor Economische Zaken van de Tweede Kamer dd. woensdag 3 februari 2016

Het Louis Bolk Instituut deelt de conclusies van de WRR over de veranderingen in ons voedselsysteem, de gevolgen daarvan en de aanbeveling van een coherent voedselbeleid. Volgens de opstellers van het rapport heeft de overheid tot op heden een impliciet voedselbeleid gevoerd, dat samenviel met het landbouw- en voedselveiligheidsbeleid. In de loop van de tijd zijn daar andere doelen bijgekomen, die een plaats kregen in flankerend beleid. Ook in onze optiek zullen we sterker in moeten zetten op integratie van belangrijke thema's als volksgezondheid, dierenwelzijn, biodiversiteit, resource gebruik, klimaat, milieu en landschapsbeheer. Alleen door een geïntegreerde aanpak is het mogelijk om op meerdere fronten successen te boeken.

In navolging van de transitie naar duurzame energie zullen we bij onze voedselproductie en –consumptie een omslag moeten maken naar verduurzaming. Alleen dan is voedselvoorziening ook op de lange termijn ecologisch en economisch houdbaar, draagt die voldoende bij aan volksgezondheid en ontstaat er een robuust systeem voor de toekomst. Dit vraagt een integrale aanpak, een voedselbeleid dat voor de lange termijn stuurt op een balans tussen economie, de effecten van landbouw op biodiversiteit, klimaat, bodemvruchtbaarheid, energiegebruik en volksgezondheid.

Wij bevelen aan om (zie hieronder voor toelichting):

1. De relatie tussen voedsel, gezondheid en landbouw via een **integrale (systeem-)aanpak** te adresseren en dat als uitgangspunt voor een voedselbeleid te nemen;
2. De tegenstellingen in het voedsel- en duurzame landbouwdebat te doorbreken door de transitie naar het **gemeenschappelijke doel** (voedselbeleid) vanuit respect voor elkaars benadering en werkwijze (middelen) te realiseren. Het gemeenschappelijk doel is *genoeg, betaalbaar, veilig en duurzaam geproduceerd voedsel voor iedereen voor altijd*;
3. Op basis van kennis vanuit verschillende disciplines en systeemaanpak een breed gedragen propositie te maken voor een voedselstrategie door de **coalitievorming** van maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, overheid en andere stakeholders;
4. Van daaruit een **eiwittransitie** te ontwikkelen die kan bijdragen aan gezondheid en duurzame landbouw en daar instrumenten en integrale stuurvariabelen bij te ontwikkelen geïnspireerd door successen op andere beleidsterreinen en ketenbenaderingen;
5. Met de groeiende kosten van de gezondheidszorg is meer onderzoek naar **de relatie tussen duurzame landbouw, gezond voedsel en gezondheid bij de mens** wenselijk, vanuit de samenhang tussen landbouw, voeding en gezondheid.

Toelichting op de aanbevelingen:

Trend doorbreken

In het debat over voedsel en duurzame landbouw wordt veel vanuit scherpe tegenstellingen geredeneerd met als gevolg dat de benodigde ontwikkelingsstappen worden belemmerd. Of het gaat om de tegenstellingen tussen biologisch versus gangbare landbouw, lokaal versus mondiaal voedsel of plofkippen versus de kip van morgen, deze tegenstellingen zijn onoverbrugbaar als iedereen vasthoudt aan de eigen belangen en overtuigingen. Hierbij wordt teveel gericht op 'middelen' in plaats van 'doelen'. Consumenten en stakeholders onderschrijven over het algemeen wel hetzelfde *doel*, namelijk *voldoende gezond, betaalbaar veilig en duurzaam geproduceerd voedsel voor iedereen voor altijd*. Een voedselbeleid kan dit gemeenschappelijke doel vaststellen en daarbij voor het bereiken daarvan ruimte laten voor diverse middelen. Deze middelen worden door aanpalend en bestaand (landbouw, milieu,

klimaat, voedselveiligheid, ontwikkelingssamenwerking en volksgezondheid) beleid ontwikkeld. Wij pleiten ervoor om vanuit respect voor ieders mening en benadering gezamenlijk de transitie aan te gaan naar het *gemeenschappelijke* doel. Dit vergt echter wel een bewust beleid op diversiteit in bedrijven, in de keten en in benaderingen.

Huidige intensieve landbouw en voedselconsumptie niet duurzaam

De intensieve landbouw werd na de oorlog in Nederland breed ingezet en groeide gestaag. Opbrengsten in de Nederlandse landbouw zijn door veredeling en selectie, grote inzet van kunstmest en (chemische) bestrijdingsmiddelen alsmaar gestegen. Echter, er zijn voorbeelden waar de bodems, planten en dieren letterlijk uitgeput raken door het opjagen van het groeiproces. We betalen daarmee een hoge prijs: uitputting van de natuurlijke productiemiddelen met her en der dalende meeropbrengsten en een verhoogde gevoeligheid voor weersextremen als overvloedige regenval en droogte. In bepaalde cruciale functies van de bodem kan soms niet meer worden voorzien, zoals goede doorwortelbaarheid en waterbergend vermogen. Op termijn is dit ook een bedreiging voor onze voedselvoorziening en voor een (economisch en ecologisch) veerkrachtige landbouwsector.

Ook andere effecten zijn verontrustend: verspreiding van en blootstelling aan toxische bestrijdingsmiddelen en antibiotica, een forse afname van biodiversiteit, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid en ecosysteemdiensten zoals schoon grond- en oppervlaktewater. In de voedselketen blijkt bijna de helft van het voedsel verloren te gaan en niet te worden geconsumeerd¹. In de EU wordt 80% van de landbouwgrond gebruikt voor de productie van veevoer en de mondiale groeiende consumptie van vlees en zuivelproducten legt daarmee een groot beslag op de productiemiddelen. Door de intensivering van de landbouw en de steeds verdere bewerking is de voedingswaarde van ons voedsel afgenomen. Ook vanuit gezondheidszorg en –kosten is er alle reden om onze vleesconsumptie terug te dringen. De maatschappelijke kosten van de huidige voedselproductie en –consumptie en daaraan gelieerde gezondheidskosten worden niet in de voedselprijzen meegenomen.

Voedsel, gezondheid en landbouw zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden

In 2011 concludeerden de experts van de Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding² dat landbouw en voeding momenteel veel te veel ontkoppeld zijn: *‘Onduurzame landbouw en ongezonde voeding zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op verstoorde ecologische en sociale samenhangen en relaties.’* Dat leidt tot een situatie waarin interventies in het ene deel van de keten tot problemen in een ander deel van de keten leiden. Zo is bijvoorbeeld het gebruik van antibiotica in de veeteelt inmiddels een probleem geworden voor de humane gezondheid in verband met groeiende antibioticaresistentie in ziekenhuizen. Ook wij pleiten voor het integraal benaderen van landbouw, voeding en gezondheid vertaald in een voedselbeleid, geënt op hedendaagse uitdagingen. Juist in een dergelijke systeemaanpak wordt recht gedaan aan de evenwichtige samenhang binnen de keten, redenerend vanuit gezonde voeding voor iedereen met behoud van productiemiddelen voor altijd. Verder kan een voedselbeleid bijdragen aan sterke vermindering van de maatschappelijke kosten op het gebied van gezondheid, het milieu, klimaat en biodiversiteit.

Verduurzaming vergt inzet op een eiwittransitie

Voor het voeden van een wereldbevolking van op termijn negen miljard mensen is een aanpassing van het consumptiepatroon onvermijdelijk. Ook voor milieu, klimaat en gezondheid zou het goed zijn als we in Nederland onze eiwitproductie en -consumptie

¹ Global food: waste not, want not, Institution of Mechanical Engineers, 2013, http://www.imeche.org/Libraries/Reports/Global_Food_Report.sflb.ashx

² Naar een integrale benadering van duurzame landbouw en gezonde voeding, Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding, 2011

aanpassen. Meer plantaardige eiwitten, eveneens gepropageerd door EU-beleid en duurzamere dierlijke producten bieden hiervoor kansen. Verandering van eetpatronen gaat echter niet vanzelf. Wij stellen voor om lessen te trekken uit andere, reeds in gang gezette, transitie om te komen tot een goede strategie voor de eiwittransitie. De eiwittransitie is complex en behelst diverse niveaus³:

- Voor veel consumenten vermindering van de eiwitconsumptie en verschuiving naar een gezonder eetpatroon
- Meer plantaardige eiwitten, minder dierlijke eiwitten
- Minder bewerking van eiwitten (i.v.m. gezondheid)
- In de dierlijke eiwitten schuiven naar gezondere en milieuvriendelijkere producten
- Productie van meer duurzame (plantaardige) eiwitten in Nederland
- Minder verspilling van eiwitten
- Ketenoptimalisatie, zoals verbeterde stikstof (nutriënten)- en koolstof-efficiëntie

Het versnellen van de gewenste eiwittransitie vergt verandering van eetpatronen en daarnaast verandering bij de agrarische sector, bij de be- en verwerking, bij de retail, bij de consument en bij de politiek/bestuurlijke aansturing. Instrumenten die succes hebben gehad in het afvalbeleid, het duurzame energiebeleid of het vervoerbeleid kunnen als inspiratie dienen voor een succesvol voedselbeleid. Een voorbeeld van een vertaling is een eiwittransitietarget of een duurzaam eiwitten target. Dit is vergelijkbaar met het aandeel duurzame energie in de energievoorziening of het aandeel biobrandstoffen dat bijgemengd moet worden in benzine en diesel. Concreet zou zo'n target voor eiwitverkopende partijen ontwikkeld kunnen worden.

Voedselbeleid als bijdrage aan gezondheid

Terwijl de levensverwachting van de burger nog steeds toeneemt, neemt ook het aantal burgers met chronische ziekten dramatisch toe. Het metabool syndroom met alle gerelateerde aandoeningen als type 2-diabetes, obesitas en hart- en vaatziekten is in korte tijd uitgegroeid tot een van de belangrijkste chronische ziekten van de Westerse wereld. De belangrijkste oorzaak in het ontstaan van deze chronische ziekten ligt in ons Westerse voedings- en leefpatroon. Daarom heeft voeding een belangrijke rol niet alleen in de preventie maar ook in de behandeling van deze chronische ziekten. Het is verder bekend dat bij het verhogen van het bemestingsniveau, de natuurlijke weerstand van gewassen afneemt en om die reden gewasbeschermingsmiddelen nodig worden. Alle organismen die opgejaagd worden hebben een hoger risico op stress en ziekten. Zelfs bij de mens is aangetoond dat het bevorderen van een snelle groei in de eerste jaar een verhoogd risico op obesitas, insuline resistentie, type 2-diabetes geeft. De vraag wat de effecten op de menselijke gezondheid zijn van de consumptie van planten en dieren die hun natuurlijke weerstand al dan niet op peil hebben, is nog niet onderzocht. Toch is dat cruciaal: dergelijk onderzoek is uiterst relevant in een maatschappij waarin gezondheidsbevordering en gezondheidszorg belangrijke waarden zijn, maar tot steeds hogere overheidsuitgaven leiden.

Het **Louis Bolk Instituut** uit Driebergen is een onafhankelijk, internationaal kennisinstituut dat dankzij praktijkgericht onderzoek en advies al 40 jaar bijdraagt aan écht duurzame landbouw, voeding en gezondheid. Onze systeembenadering zorgt ervoor dat wij vraagstukken in de brede context plaatsen en antwoorden zoeken vanuit het hele 'systeem'. Daarnaast werken we nauw samen met de praktijk, agrarische ondernemers, gezondheidszorg en hun stakeholders. Hierdoor zijn onze oplossingen, kennis en adviezen praktisch en goed toepasbaar en leiden ze tot een duurzame en gezonde groei van mens, dier, plant en bodem.

³ Bergsma et al. 2015 Strategieën voor de eiwittransitie. 2.C01.0\GB, Delft.